

proza o slikarstvu

Matko Peić: EVROPSKI UMJETNICI, Alfa, Zagreb, 1986. god.

tvrtko kulenović

Ljubiteljima dobre književnosti Matko Peić je poznat kao jedan od najboljih naših putopisaca: tu reputaciju stekao je već svojom prvom putopisnom knjigom, »Skitnje«, i definitivno je učvrstio nedavnim »Evropskim skitnjama«. Manjem broju čitalaca Peić je poznat i kao istoričar i interpretator likovne umetnosti, posebno slikarstva, svojim sadašnjim i bivšim studentima i kao nadahnut predavač iste materije.

Knjiga »Evropski umjetnici« delo je ovog drugog Matka Peića, ali je gotovo neverovatno koliko je u njoj prisutna i osetna stvaralačka ruka prvog. Neverovatno je posebno zato što su »Evropski umjetnici« niska zasebnih, informativnih, često za novine pisanih, najčešće kratkih tekstova nastalih u vremenskom rasponu od nekoliko decenija. Literarnost knjige, međutim, ne ostvaruje se prvenstveno na planu pojedinog teksta, mada se i na tom planu ostvaruje, nego na planu celine knjige, ona nije toliko u »lepoti« iskaza koliko u sposobnosti povezivanja, komponovanja. Ona je u kontinuitetu, u stvaralačkom postupku koji od zbira tekstova ostvaruje celinu, a taj postupak nije tek »lajtmotivski« nego integralan i integrišući, ostvaruje se kao gusto tkanje u kome se niti međusobno isprepliću u svim pravcima.

Ne bi čovek, na primer, očekivao da se tako efektno i tako ubedljivo, a lakim, nenametljivim potezom mogu povezati romanika i Sezan kao što se to događa u Peićevoj knjizi. Romanika je zapravo dođirnuti samo usput, u okviru prvog po redu teksta pod naslovom »Renesansa«, ali iz tog dodira proizilaze mnoge važne koordinate mišljenja u ovoj knjizi, one koje se tiču Sezana posebno: »To je pozanti »Zakon kadra«, po kojemu arhitektonski oval portala dirigira kiparu ruku kad ovalira rame nekom ženskom liku isklesanom na njemu ili po kojemu oval apsida ovalira čelo jednom muškom liku uslikanom u nju. No, ne treba zaboraviti još jednu ulogu geometrije! Geometrija je tkoder dekorporizator ljudskog tijela. Naglašavanje elipse u licu ili isticanje nazočnosti oblika valjka u bedru — to lice i to bedro gube svoju anatomsku karakterističnost. Takve geometrijom »pročišćene« glave i tijela romaničkih likova odvrću misao gledaoca od telesnog, a pogotovu paraliziraju osećaj seksualnog.«

Pol Sezan je »tip stvaraoca, kojeg filozofija pozna u Emmanuelu Kantu i muzika u Johannu Sebastianu Bachu. Naime, u njegovim slikama između boje i boje, kao u Kantovim spisima između reči i riječi te u Bachovim partiturama između tona i tona — uveden je najdublji organizacijski kauzalitet«. Pritom je u pitanju »djelo umjetnika koji je bio baš nešto suprotno filozofu: bio je nadaren za robustnost doživljaja, za elementarnost izraza . . . grandiozan primitivac (bolje reći: primarac!) poput Giotta . . .«

Poput romaničkih arhitekata on je »istovremeno primitivan u doživljaju i rafiniran u izrazu«, zato njegov portret ne treba tražiti na platnima prijatelja nego »u romaničkim francuskim katedralama. U tim starim arhitektonskim prostorima često sam osejtio najslikarskiju pojavu modernog slikarstva Paula Cézannea. Gledajući arhitektonski red u koji su dovedeni valjak stupa unutra i stožac katedralnog tornjića vani, promatrajući kocku kapitela, koju su stvarili jedna zvijer tijelom i jedna čovjek glavom — mislio sam, da je romanička katedrala najbolji portret slikara iz Aixa . . .«

Treba li uopšte reći da pisac »Skitnji« i »Evropskih skitnji« ostvaruje literarnost, i literarnu vrednost svoje knjige, svoga testa, i na onaj način koji je na početku ovog prikaza »Starinski« označen kao »lepota«. Imali smo u našoj književnosti, i u našoj likovnoj kritici i esejsici mnogo sjajnih literarnih tekstova na likovne teme, a ipak malo takvih koji se mogu porediti sa najboljim »trenucima« Matka Peića, a takvih »trenutaka« kod njega ima mnogo. Onaj pasus koji govori o Odilonu Redonu kao slikaru cveća, cveća koje »prelazi u metafiziku«, retko će se naći i u odgovarajućoj svetskoj esejsici: »Redonova tajanstvenost je u otkrivanju tajne najsuptilnije dijalektike odnosa slikarskog duha i slikarskog ma-

režija i druge umetnosti

Radoslav Lazić: TRAKTAT O REŽIJI »Centar za kulturnu djelatnost,« Zagreb, 1987.

radimir putnik

Teatrolog Radoslav Lazić već godinama vodi zanimljivo istraživanje; Lazić, naime, ispituje mogućnost konstituisanja jedne opšte nauke o pozorišnoj režiji, oslanjajući se pritom na iskustvo, praksu i rezultate do kojih su došli jugoslovenski pozorišni reditelji. Lazić je anketu o režiji vodio nekoliko godina na stranicama časopisa »Scena«, a deo tih razgovora štampao je u dve knjige — »Kultura režije« i »Dramska režija«. I ova, najnovija Lazićeva knjiga sadrži intervjue sa dvanaestoricom istaknutih jugoslovenskih reditelja starije i srednje generacije.

Jedna mogućna sistematizacija ovih razgovora ponudila bi osnovnu podelu ovde predstavljenih reditelja na dve grupe; prvog bi, uz sve podrazumevajuće razlike u stilu i načinu rada, kao i u načinu mišljenja o teatru, pripadali reditelji akademskog realizma odnosno tradicionalizma. Tu bismo, već prema navici kritičara, svrstali Huga Klajna, Matu Miloševića, Slavka Jana, Bratka Krefta, Dimitra Kjustarova, Kostu Spaića, Vladiira Habuneka i Mladena Škiljana. Drugog grupi, koja u našoj sredini predstavlja približavanje modernijim pozorišnim tekovinama, pripadali bi Mile Korun, Božidar Viočić, Georgij Paro i Dejan Mijač.

I Lazićeva pitanja i odgovori ispitanika sami po sebi jesu zanimljivi i podsticajni. Odgovori većine reditelja otkrivaju tananu umetničku prirodu, skrupuloznost u radu i razlike u rediteljskom metodi. Razlike u mišljenju Mate Miloševića i Koste Spaića, na primer, jesu ogromne, ali je obojici reditelja zajedničko negovanje velikog poštovanja i prema dramskoj reči i prema gledaocu. Neverovatni skepticizam i zatvorenost prema mogućnom teorijskom uopštavanju Božidara Viočića nalaze ravnotežu u samouverenosti i nepokolebljivosti Georgija Para, a pozivanje Kjustarova na tradiciju i njen uticaj, za Mijača predstavlja povod za suprotstavljavanje tradicionalističkom mišljenju i njemu primerenom stilu u teatru.

I posle ove najnovije Lazićeve knjige ostaje otvoreno pitanje da li je moguće konstituisati nauku o režiji. Dvanaestorica reditelja o toj mogućnosti imaju sasvim različita mišljenja, od podržavanja takve ideje do njenog apsolutnog osporavanja, uz, razume se, niz udranih mišljenja i varijantata ova dva osnovna stanovišta. Jedan od problema svakako se na-

terijala. On umije dovesti cinober na vrh naslikanog cvijeta ili zelenilo na rub naslikanog lista, tolikom upućenošću u njihovu fiziku, da se čini: samo je nijansa potrebna, pa da taj vrh svrši i da se taj rub raspline u neku nazovimo to pikturalnu metafiziku«. Takvi pasusi odlikuju početke mnogih Peićevih tekstova: recimo onoga o Rosalbi Karijera, ili onoga o Vilijamu Blejku. A zatim, treba li i to reći, ima tekstova koji su briljantni u celini, kao zasebne celine unutar celine knjige. Takva je na prvo mesto izvanredna minijatura o Brojgelu (»Ono čime Bruegel najviše privlači jest njegov plemeniti smisao za likovnu neotesanost.«), ali i tekstovi o Redonu, Gogenu, i drugima.

»Evropski umjetnici« su knjiga koja može da posluži kao dokaz za staru istinu: da je osnovna garancija književnog karaktera, i književne vrednosti jedne knjige stvaralačka književna ličnost koja piše tu knjigu. Mnogobrojni književni prosedi mogu da izostanu pa da knjiga ipak bude to što je. Obrnuto pravilo međutim ne važi: književno delo ne piše se prosedeima.

lazi u živom materijalu od kojeg se gradi pozorišna predstava. Uz postojeći tekst i fiksirani dekor i kostime, teatar računa na čoveka koji je u svakom slučaju promenljiva konstanta i na glumčevu psihofizičku reakciju u koju, svakako, spadaju i individualno raspoloženje, nadahnuće i stvaralački zanos, dakle, kategorije koje pripadaju sferi iracionalnog, pa samim tim ne mogu da se podvrgnu normativizaciji bez koje nema ni jedne nauke. Režija je, kako bi Mijač rekao, svojevrsna alhemija u kojoj se na više nivoa stiču i mešaju realne i irealne činjenice, te se uvek bar jedan deo rediteljskog procesa ne može racionalno i pragmatično istražiti i definisati.

Lazićeva knjiga podstiče čitaoca na razmišljanje o režiji kao duhovnom i intelektualnom procesu kojim se scenski materijalizuje ideja o čoveku i njegovom odnosu prema svetu u određenom kriznom trenutku. Ali, Lazićevi sagovornici ističu i značaj igre kao procesa oslobađanja ljudskih potencijala i igre kao trajnog oniričnog dobra koje zadovoljava izvesne potrebe u oblasti nematerijalnog. Misao i igra, kontemplacija i oslobađanje energije — to je u suštini pozorište viđeno očima reditelja ispitanika.

Izvesna zansatska područja režije mogu se definisati i formulisati u skladu sa zahtevima nauke, pa je ovaj deo rediteljskog posla podložan determinisanju; kako nas iskustvo uči, ove oblasti režije pripadaju graničnim prostorima u kojima se suštice sa dramaturgijom, teatrologijom, kostimografijom, scenografijom, akustikom, te se specifičnosti rediteljskog korišćenja pomenutih konstanti režije moraju sagledavati u kompleksnosti prožimanja režije sa ovim pozorišnim značajkama. Režija, može se zaključiti, u jednome delu svoga bića operiše sa autorskim iskazima drugih umetnosti; time se režiji ne osporava autentičnost, ali se ukazuje na povezanost režije sa ostalim umetnostima, pa samim tim i na podložnost prosuđivanja rediteljskog posla estetičkim parametrima koji odgovaraju posebnim umetničkim disciplinama.

Radoslav Lazić najavljuje novu knjigu razgovora o fenomenu režije sa generacijom mladih reditelja. Biće svakako veoma zanimljivo pročitati razmišljanja o režiji i pozorištu uopšte, Dušana Jovanovića, Ljubiše Ristića, Slobodana Unkovskog, Paola Madelija, Harisa Pašovića i drugih.

časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5, telefon (021) 28-765

uredjuju: silvija dražić, zoran đerić, petru krdu, alpar lošonc, i mirosljub radojković ★ glavni i

odgovorni urednik franja petrinović ★ tehnički i likovni urednik cvetan dimovski ★ sekretar redakcije radmila gikić ★ lektor mirjana stefanović ★ članovi izdavačkog saveta: bosiljka bojanić (predsednik), tanja đurić, biljana cvjetković, rada čupić, dušan radak, boško ivkov, dušan mihalović, dušan patić, danica grabušić, simon grabovac (delegati šire društvene zajednice), radmila gikić, radmila cvijanović lotina, vladimir kopicl, franja petrinović i čedomir keco (delegati izdavača) ★ izdaje nišro »dnevnik«, novi sad, bulevar 23. oktobra 31 ★ direktor nišro »dnevnik« jovan smederevac ★ osnivač pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine ★ časopis finansira s iz kulture vojvodine ★ rukopise slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, poštanski fah 190, žiro račun 65700-603-6324 nišro »dnevnik« our »redakcija dnevnika«, sa naznakom za »polja« (godišnja pretplata 2500 dinara, za inostranstvo dvostruko) ★ na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413-152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga ★ tiraž 2.000 primeraka

Polja